

מ. ברור וי. קרמון, "אטלס המזרח התיכון",
הוצאת יבנה, תל-אביב תשכ"ד

האטלס מחולק לשני חלקים: סקירה גיאוגראפית של המזרח התיכון וקובץ של כ-100 מפות של המזרח התיכון כולו ושל מדינות האיזור. הסקירה הגיאוגראפית משמשת הקדמה למפות, אך אין היא רק טכסט הבא להסביר את המפות, אלא יחידה בפני עצמה. הסקירה כוללת כ-35 עמודים גדולים (פורמאט האטלס הוא 25 × 33 ס"מ), ומובאים בה, בין היתר, טבלת טמפראטורות ומשקעים של כ-65 תחנות נבחרות בכל ארצות המזרח התיכון ונתונים מעודכנים עד ראשית שנות השישים על שטחי החקלאות ועל אוכלוסיית הערים במדינות השונות. בעשרה עמודים ניתן מבוא כללי למזרח התיכון; בשאר העמודים נדונות המדינות השונות. לפנינו הסקירה הגיאוגראפית המדעית הראשונה בעברית של הגיאוגראפיה של המזרח התיכון. יש לקוות, שסקירה זו תשמש גרעין לספר מקיף יותר בנושא זה, שכן דבר זה חיוני ביותר לכל המתעניין בגיאוגראפיה של המזרח התיכון.

קובץ המפות מחזיק כ-40 עמודים ומתחלק לשניים: כ-20 מפות (11 עמודים) של המזרח התיכון בכללו וכ-80 מפות (29 עמודים) של המדינות השונות, לפי החלוקה הבאה:

חלוקת המפות לפי נושאים		חלוקת המפות לפי הארצות	
מספר המפות	הנושא	מספר המפות	האיזור
14	מפות פיסיות	20	כללי
12	אזורים מצומצמים	16	מצרים
	גיאולוגיה, מורפולוגיה	3	סודאן
12	וצורות-נוף	11	ישראל וירדן
18	אקלים ומשק המים	10	סוריה ולבנון
20	צמחייה וחקלאות	14	עיראק
8	מחצבים ותעשייה	8	חצי-האי ערב
6	אוכלוסין ועמים	5	פרס
6	תחבורה ונפט	10	תורכיה
4	מדיניות והיסטוריה	3	קפריסין
100	סה"כ	100	סה"כ

טבלה זו היא, כמובן, סכימאטית ביותר, מאחר שבמספר מפות נדונים שני נושאים או כלולות ארצות סמוכות. עם זאת מראה הטבלה, שיש איזון סביר — בהתאם להיקף

האטלס ולמספר הכולל של מפותיו — בחלוקת המפות לאזורים ולנושאים השונים. כפי שמציינים המחברים בהקדמתם, רבות מן המפות הן תרגום לעברית, בתוספת תיקונים ועדכון מפות, של *Atlas of the Arab World and the Middle East* בהוצאת דימבטון, אמסטרדאם 1960. אמנם גם מלאכת התרגום ראויה להערכה רבה, אך החלק המיוחד שבאטלס הן המפות המקוריות שבו, רובן מפות המתארות את צורות הנוף. קנה-המידה הכללי של מפות אלו הביא להכללה רבה, אך על-אף הכללה זו ניתן לעמוד על אופי כל חלק של המזרח התיכון. לכאורה המפות מורכבות ומסובכות במקצת, אך העיון בהן בעזרת המקרא (המצורף לאטלס בדף נפרד, לנוחיות הקורא) מבהיר את משמעותן, אף-על-פי שדבר זה דורש לימוד מרוכז בפני עצמו.

השוואת תוכן האטלס ומספר המפות שבו עם אלה של האטלס הלועזי מעלה, שגם בזה האחרון מספר עמודי המפות הוא כ-40 (באותו הפורמאט), אלא שהאיזור הנדון בו גדול יותר (כל העולם הערבי, ארצות צפון-אפריקה ועוד), ומסתבר אפוא, שהאטלס העברי מפורט יותר. באטלס הלועזי, לעומת זה, יש אינדקס מקומות של כ-4,000 שמות, דבר החסר באטלס העברי. יש לקוות, שבמהדורות הבאות יתקנו המחברים פגם זה ויוסיפו אינדקס מפורט.

לשבח מיוחד ראוי העיבוד הכארטוגרפי המעולה של האטלס, שנעשה כולו במחלקת-המדידות של משרד-העבודה בתל-אביב. עם זאת רוב ההנחיות לביצוע וכן פתרונות הבעיות הכארטוגרפיות המרובות שהתעוררו בשעת עריכת האטלס הן ודאי אף הם פרי עבודת מחברי האטלס ויועציהם. מספרם הרב של צבעי המפות אמנם העלה את מחיר האטלס במידה רבה, אך ללא ספק היתה לו הצדקה, מאחר ששיווה למפות בהירות רבה ואיפשר שילוב של נושאים מרובים במפה אחת.

דומה, שבאטלס טוב זה של המזרח התיכון חסרות מפות פיסיות מפורטות יותר של מדינות האיזור ומפות רבות יותר של ערים ואזורים מצומצמים. הדוגמאות הבאות עשויות להצביע על חסרון זה: מובאת מפה פיסית אחת בלבד של פרס בקנה-מידה של 1 : 10,000,000, ללא מפת העיר טהראן, המונה היום 1.6 מיליון נפש; ניתנת מפה פיסית אחת בלבד של מצרים בקנה-מידה של 1 : 6,000,000, ללא מפה של אלכסנדריה. דומה, שראוי היה להרחיב את הסקירה הגיאוגרפית הכללית ולהוציאה בנפרד. במקומה אפשר היה להגדיל את מספר עמודי המפות ב-50%, לפחות, בעיקר על-ידי הוספת מפות פיסיות מפורטות ומספר רב יותר של מפות ערים ואזורים מצומצמים.

לסיכום אפשר לומר, שגם המפות וגם הסקירה מהוות מכשיר לימודי ממדרגה ראשונה להכרת הגיאוגרפיה של המזרח התיכון. אמנם אין באטלס מפות פיסיות מפורטות של מדינות האיזור, אך כל הרוצה לשקוד על לימוד הגיאוגרפיה של האיזור בהכרח ישתמש בו שימוש מקיף.

י. כן-אריה